

Kitap İncelemesi / Book Review

Ahmet İçduygu - Saime Özçürümez, **Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme: Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2022, 309 sayfa, ISBN: 978-605-399-558-6

Şevval Nur Acuner*

Zorunlu göç, özellikle 21. yüzyılda ulus-devletlerin klasik sınır, vatandaşlık ve aidiyet anlayışlarını zorlayan, çok katmanlı ve çok aktörlü bir olgu haline gelmiştir. Zorunlu göç ile ülkelerinden ayrılan kişilerin yerel halk ile karşılıklı etkileşimini ve uyumunu sağlamak, göç yönetişiminin temel bileşenlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Toplumsal bütünleşme ve sosyal uyum süreçleri; göçmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamın içinde yer alarak kalıcı ve sürdürülebilir bir birlikte yaşama zeminini oluşturur. 2011 sonrası Suriyeli sığınmacıların kitlesel ve sürekli gelişile Türkiye, bölgenin en büyük zorunlu göç hareketlerinden birine ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’de göç yönetişimi, yalnızca acil durum müdahaleleri ve temel insani ihtiyaçlara yönelik politikalarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda toplumsal uyumu güçlendirmeyi hedefleyen uzun vadeli stratejileri de kapsamaktadır.

Saime Özçürümez ve Ahmet İçduygu tarafından 2022 yılında yayımlanan *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme: Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye* adlı kitap, Türkiye’nin son yıllarda deneyimlediği yoğun zorunlu göç dalgalarına ilişkin kapsamlı ve disiplinlerarası bir analiz sunmaktadır. Kitap, Türkiye’nin orta gelirli ülkeler arasında benzeri görülmemiş bir biçimde kapsamlı bir zorunlu göç yönetimi geliştirdiği tespitinden yola çıkarak, göç olgusunu hem teorik kavramlar hem de yerel uygulama modelleri üzerinden çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca, Türkiye’ye özgü geliştirilen göç politikaları tarihsel bağlamıyla birlikte incelenmektedir. Esere göre; göç mevzuatının gelişimi, yönetim modelleri, yerel aktörlerin rolü ve toplumsal bütünleşme yaklaşımları, Türkiye’nin göç yönetimi alanındaki kurumsal ve politik yapılanmasını şekillendiren temel boyutlar olarak öne çıkmaktadır.

Yedi bölümden oluşan kitapta, ilk bölüm, eserin kuramsal ve metodolojik temelini oluşturan araştırma bulgularını kapsamlı biçimde sunmakta; çalışmada referans alınan kavramlar, modeller ve analitik çerçeve bu bölümde sistematik olarak tanımlanmaktadır. Kavramlara dair tanımlamalara yer verilen bu bölüm, izleyen dört bölümün kurgu ve içeriğini de belirleyici bir biçimde şekillendirmektedir. Bu bağlamda yazarlar, “sosyal uyum” ve “toplumsal bütünleşme” kavramlarına odaklanarak, göç çalışmaları literatüründe sıkça

* Yüksek Lisans Mezunu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı, Konya, Türkiye.

karşılaşılan kavramsal karmaşayı gidermeyi amaçlamaktadır. Özçürümez ve İçduygu, entegrasyon kavramının zaman zaman sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme kavramlarının yerine kullanılması nedeniyle literatürde anlamsal bir karışıklık yarattığını öne sürmektedir (s. 28).

Türkiye örneğinden yola çıkarak sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme; toplumdaki tüm bireylerin refahını artırmayı hedefleyen, karşılıklı etkileşimi ve birlikte yaşamı destekleyen süreçler olarak tanımlanabilir (s. 36). Aynı bölümde, 2011-2019 yılları arasında hayata geçirilen projeler odağında Türkiye'deki göç yönetişimi pratiğine yer verilmiştir. Ayrıca dönemler arası karşılaştırmalı bir yaklaşımla aktörler arasındaki iş birliği ağlarında yaşanan dönüşüm de incelenmektedir. Kitapta ayrıntılı biçimde ortaya konduğu üzere, göç politikalarının, zamanla yaşam destek odaklı uygulamalardan, daha etkileşim temelli toplumsal bütünleşme yaklaşımlarına dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Kitabın “Türkiye’de ‘Sosyal Uyum’, ‘Toplumsal Bütünleşme’ ve Çalışma Yaşamı” başlıklı ikinci bölümünde, zorunlu göçle Türkiye’ye gelen bireylerin toplumsal uyum ve bütünleşme süreçlerinde belirleyici bir unsur olan “geçim kaynağı” kavramına odaklanılmaktadır. Geçim kaynağı, bireylerin yaşam kalitesini sürdürülebilir biçimde etkileyen kapasite, varlık ve faaliyetler bütünü olarak tanımlanmakta; çalışma alanları ise sosyal etkileşimin en güçlü gerçekleştiği ortamlar olarak değerlendirilmektedir (s. 55).

Özçürümez ve İçduygu (2022), başlangıçta sunulan insani yardım temelli desteklerin geçici niteliğini vurgulayarak, kalıcı bir yaşam kurabilmek için göçmenlerin kendi geçim imkânlarını yaratmalarının zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte; çocuk işçiliği, kadınların istihdama erişimi, kayıt dışı çalışma ve yerel halkla yaşanan ekonomik gerilimler gibi sorunların bu süreçte önemli engeller oluşturduğu vurgulanmaktadır (s. 61, 64).

Yasal zemine ilişkin olarak da mevzuattaki değişiklikler ayrıntılı şekilde incelenmiş; Türkiye’de göçmenlerin istihdamını düzenleyen yasal çerçevenin evrimi ortaya konmuştur. Ayrıca, istihdam süreçlerinde etkin rol oynayan çok sayıda aktörün (Avrupa Birliği, Uluslararası Çalışma Örgütü, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, yerel sivil toplum kuruluşları, Ticaret ve Sanayi Odaları gibi) katılımı ve bu aktörler arasındaki ilişkiler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

İkinci bölüm, kitabın genel yaklaşımını belirleyen kavramsal ve yöntemsel çerçeveyi sunarak sonraki bölümler için bir referans noktası oluşturmaktadır. Aynı metodolojik yaklaşım doğrultusunda; üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde sırasıyla eğitim, sağlık ve barınma alanlarında sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme, çok katmanlı toplumsal yapı içinde ele alınmaktadır. Her bölümde önce kuramsal çerçeve sunulmakta, ardından ilgili yasal düzenlemeler ve aktörler tanıtılmakta; saha uygulamalarına yer verildikten sonra genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Kitabın “Türkiye’de ‘Sosyal Uyum’, ‘Toplumsal Bütünleşme’ ve Eğitim Ekosistemi” başlıklı üçüncü bölümünde, zorunlu göç deneyimiyle travmatize olmuş çocuklar açısından eğitimin iyileştirici rolüne dikkat çekilmektedir. Eğitim, yalnızca bireysel gelişim açısından değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme ve sosyal uyumun sağlanmasında da kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle akran iletişimi ve dil becerilerinin gelişimi yoluyla göçmen çocukların topluma katılımı desteklenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’deki Şartlı Eğitim Yardımı Programının Suriyelilere ve Diğer Mültecilere Yaygınlaştırılması (Ş.E.Y.) projesi yahut Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (*Regional Refugee and Resilience-3RP*) kapsamında düzenlenen Kayıp Kuşak Olmasın projesi gibi projeler örnek olarak sunulmuştur. Yazarlar, eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda birlikte yaşama kültürünün inşasında da merkezi bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır (s. 110,111).

“Türkiye’de ‘Sosyal Uyum’, ‘Toplumsal Bütünleşme’ ve Sağlık Ekosistemi” başlıklı dördüncü bölümde, zorunlu göç sürecinin bireylerde bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan bütüncül bir iyi olma halini zedelediği vurgulanmaktadır. Yazarlara göre, göçmenlerin yaşadığı bu çok boyutlu kırılganlık yalnızca kendilerini değil, yerel halkla olan ilişkilerini ve toplumsal uyumu da etkilemektedir (s. 170). Bu çerçevede, sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi sosyal uyumun temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bölümde ayrıca Dünya Sağlık Teşkilatı (*World Health Organization-WHO*), Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF), Sağlık Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi uluslararası ve ulusal aktörlerin bu alandaki çalışmaları ayrıntılı biçimde ele alınmakta ve işbirliğinin önemi vurgulanmaktadır.

Önceki bölümlerde olduğu gibi benzer bir yapısal örüntüyü izleyen “Türkiye’de ‘Sosyal Uyum’, ‘Toplumsal Bütünleşme’ ve Barınma Ekosistemi” başlıklı beşinci bölümde, barınmanın sosyal uyumun vazgeçilmez bir unsuru olduğu vurgulanmaktadır. Birleşmiş Milletler’in barınmayı temel bir insan hakkı olarak tanımladığına (s. 209) dikkat çeken yazarlar, göçle gelen bireylerin mahalle ya da il düzeyindeki sosyal dokuyla sağlıklı etkileşim kurabilmeleri için insan onuruna yakışır, güvenli yaşam alanlarına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Artan kira fiyatlarının yerel halk ile göçmenler arasında gerilim yaratabileceğine işaret edilerek (s. 205), barınma konusunun yalnızca fiziksel değil, toplumsal uyum açısından da ele alınması gerektiği savunulmaktadır.

“Türkiye’de ‘Sosyal Uyum’, ‘Toplumsal Bütünleşme’ ve Yerel Yönetimler Örnekleri” başlıklı altıncı bölümünde ise sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme bağlamında yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik çok aktörlü ve çok boyutlu uygulamalarına yer verilmektedir. Bu bölümde Sultanbeyli ve Gaziantep belediyeleri örneğinde geliştirilen iki farklı çalışma ağı modeli üzerinden, kuramsal çerçevenin yerel düzeyde stratejik kamu politikalarına nasıl dönüştüğü somut bir biçimde ortaya konmaktadır.

Sonuç olarak eser, göç olgusunu yalnızca yasal düzenlemeler ya da sayısal veriler

üzerinden değil; sosyal uyumun çalışma hayatı, eğitim, sağlık ve barınma gibi somut yaşam alanlarındaki etkileri üzerinden ele alması bakımından oldukça kıymetli bir yaklaşım sunmaktadır. Her bölümde izlenen sistematik yapı, konunun hem teorik boyutunu hem de saha uygulamalarını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle göçmenlerin iyi olma hali ile yerel halkla ilişkileri arasındaki bağın vurgulanması, uyumun karşılıklı bir süreç olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kitabın en güçlü yönlerinden biri, sosyal politikaların insan onurunu merkeze alan bir bakışla ele alınmasıdır.

Aynı zamanda eser, Türkiye özelinde zorunlu göç olgusunu çok disiplinli bir perspektifle ele alarak; hukuki, sosyolojik ve yönetim odaklı analizleriyle, farklı disiplinlerden okuyucular için anlaşılır ve erişilebilir bir anlatım sunmaktadır. Özellikle hukuk araştırmacıları açısından, mevzuatın gelişim sürecini detaylı ve sistematik şekilde ele alması, alandaki hukuki düzenlemeleri anlamak ve değerlendirmek için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Her ne kadar eser kavramsal ve ampirik açıdan literatüre önemli katkılar sağlasa da anlatıma ilişkin bazı biçimsel sınırlılıklar dikkat çekmektedir. Özellikle bölümler arası geçişlerin gereğinden uzun tutulduğu ve her yeni bölüm öncesinde kısa özetlerle sonraki bölümün içeriğinin tekrarlandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca “devam eden bölümlerde açıklanacaktır” gibi ifadelerin sık kullanımı, metnin anlatım bütünlüğünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Bununla birlikte, toplumsal bütünleşme ve sosyal uyum süreçlerini çok katmanlı bir sosyal yapı bağlamında incelemesi; farklı aktörlerin rollerini, işbirliği ağlarını ve uygulama modellerini kapsamlı şekilde ele alması eserin çokdisiplinli doğasını ve alana katkısını güçlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma, Türkiye’nin zorunlu göç yönetimindeki özgün ve çok aktörlü deneyimini akademik literatüre zengin bir şekilde kazandırmakta; aynı zamanda, hem kuramsal hem de pratik boyutlarıyla göç yönetimi çalışmaları için önemli bir referans kaynağı sunmaktadır.